

א. פתיה

פרק זה מוקדש לנושאים הקשורים לישראל והפלשתינאים המצויים בין הירדן לים-התיכון.

גיורא איילנד כתב מזכר 4 של מרכז בגין-סאדאת על "החלופות האזוריות לרעיון שתי מדינות לשני עמים, אך משמיט האפשרות של "מדינה אחת לשני עמים", ולעומת זאת מוסיף אפשרות נוספת- "ראייה אזורית" - פדרציה ירדנית-פלשתינאית, כוללת החלפת שטחים. לאפשרות זו אני מתייחס.

באוג' 2006 כתבתי מאמר על "הפלשתינאים וישראל - תמונת מצב" המתייחס לאמרות: "שלום תמורת ביטחון" ו- "שטחים תמורת שלום". ההצעה להקמת "חומת מגן" ליצירת "ביטחון לישראל"; על הנסיגה וההתנתקות מעזה; המענה לירי הקסאמים מעזה; העדר גבולות בטוחים, הצורך בדו-שיח עם החמאס או השמדתו.

פרופ' אפרים ענבר כתב ב- BESA (עיון 74) על "עלייתה ושקיעתה של הפרדיגמה "שתי מדינות לשני עמים" ומציג כנגדה 3 חלופות מדיניות אפשריות: "הסדר אזורי", "מדינה דו-לאומית", "ניהול הסכסוך". אני מתייחס לחלופות אלה.

לאחר מבצע "עמוד ענן" כתבתי לשרהב"ט והרמטכ"ל מסמך (בנוב' 12) בו אני מציג עמדה ביחס למסקנות והתובנות שלנו ושל החמאס ממבצע זה. אני מציג הצורך בשלום אזורי ומנתח מצבה של רצועת עזה לפני המבצע ולאחריו.

דר' גיורא בכור כתב מאמר "על עשרה שקרים שסיפרתי לעצמי", האם ישראל היא הבעיה או הפתרון? אני מתייחס למאמר זה ובוחרן האם הסכם מדיני אפשרי בין ישראל והפלשתינאים. האם הנושא הדמוגרפי הינו בעל השפעה אמיתית על יחסי-הכוחות בין הצדדים?

ב. חלופות להסדר

איילנד – חלופות להסדר
פברואר 2010

הרצל שפיר

התייחסות ל-

"חלופות אזוריות לרעיון שתי מדינות לשני עמים"

ע"י גיורא איילנד

מזכר מס. 4 – של מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים

כמי שהיה מעורה בנושא זה בעבר אבקש להתייחס להעיר – להאיר.

* יפה, מפורט ונכון מתאר איילנד את המצב הנוכחי תוך הצגה וניתוח האפשרויות השונות לפתרון הסכסוך בין ישראל לפלשתינאים (אמנם משמיט האפשרות של "מדינה אחת לשני עמים"), אך מציע אפשרות נוספת: "פתרון אחר – ראייה אזורית" (פדרציה ירדנית – פלשתינאית; החלפת שטחים).
אתייחס רק להצעה של - "הראייה האזורית".

* הארה היסטורית -

הדו-שיח הראשוני בין מצרים וישראל, בדרג הגבוה, התקיים בדצמבר 1977 באיסמעיליה, כאשר סאדאת, הסגן (מובארק), רה"מ ורמטכ"ל מצרים, נפגשו ליד שולחן מלבני, עם בגין – רה"מ, משה דיין-שר החוץ, ע. ויצמן – שרהב"ט ו-ה. שפיר – אלוף פיקוד הדרום.
בהמשך לנושאים המרכזיים שבין מצרים וישראל, עלה נושא הפלשתינאים ע"י סאדאת שביקש לדון בנושא. אך בגין סירב והציע שנושא זה יידון בנפרד ע"י וועדות. סאדאת ניסה ללחוץ על בגין כן לדון בנושא (ונוצרה תחושה לא נוחה בחדר). אני, שישבתי ליד ויצמן העברתי לו פתק – "חשוב דווקא לדון בנושא זה עם סאדאת עכשיו, במקום מאוחר יותר עם הכפופים, אז זה יהיה יותר קשה". ויצמן ענה לי בפתק – "לא יעזור, בגין נעול על קיום וועדות שידונו בנושא בנפרד". ואמנם, (לאחר שסאדאת לגם מכוס מים שביקש, ופתחו חלון), נאות סאדאת להצעת בגין.

* פתרון אזורי: "פדרציה ירדנית – פלשתינאית"

-- איילנד מציין את פגישת ש.פרס עם המלך חוסיין (1987) בה עלה נושא חזרת ירדן לאיו"ש (סירוב שמיר להצעה זו) והודעת המלך חוסיין כי הוא מנתק ירדן מהאחריות לנושא הפלשתינאי, - כגורם לביטול אפשרות זו.
-- להערכתי אפשרות זו, של חזרת ירדן לאיו"ש, כבר לא הייתה מעשית שנים קודם. האינתיפאדה הראשונה (87) רק ביטאה את התסכול מהמצב, את הצטברות הרגשות הלאומניים, את הרצון לשינוי. כל אלה אכן התפרצו ע"י הפלשתינאים ב-87, אך החלו שנים קודם.
-- ניתן לומר כי מבחינת הפלשתינאים, המועדים בהם היה אפשרי להחזיר את ירדן לאיו"ש היו – מיד לאחר מלחמת 67 (עד שנת 70 לערך), ומיד לאחר מלחמת יוה"כ"פ – 73 כאשר מצבם האובייקטיבי של הפלשתינאים בשטח, התאפיין בעיקר במבוכה, חוסר אונים לשנות דברים, הרגשת חוסר ביטחון, והעדר מנהיגות ראויה ואחראית. אך אלה היו המועדים שישראל חשבה שנוון להחזיק בשטחים ואף להרחיב את ההתנחלויות באיו"ש.
-- הצעת הפתרון של פדרציה ירדנית – פלשתינאית (שלוש "מדינות": ירדן, איו"ש, עזה) מעוררת שאלות מהותיות:
** האם ירדן תסכים לכך? האם הפלשתינאים יסכימו לכך?
** האם הפלשתינאים יסכימו כי העם הפלשתינאי יהיה בשתי מדינות שונות ונפרדות?
** מה יקרה כאשר "המדינה בעזה" תהיה בשלטון חמאס? גם בהנחה שהדבר לא יצלח אפילו אם ייעשה בשני שלבים כמוצע (קודם איו"ש ואח"כ עזה, באם הנסיבות יתאימו).
** האם "מדינות" באיו"ש ובעזה יסכימו כי הם יהיו מפורזים בעוד ירדן לא, שאף מציבה צבא באיו"ש. פדרציה שוויונית?

**** מבחינת ישראל - מה יקרה באם המשטר המלכותי בירדן ייפול ? ומדינת "ירדן" הופכת להיות חלק "ממדינה פלשתינאית" (איו"ש וירדן כאחד). ולמדינה זו גבולות משותפים עם סוריה , עירק וסעודיה !**

**** האם לכל מדינה תהיה עיר בירה משלה (עמן בירדן , עזה ברצועת עזה , וירושלים באיו"ש) ? כיצד יגיעו להסכמה על חלוקת ירושלים ?**

**** האם קיום "מדינת איו"ש" פותרת את המחלוקות בין ישראל לפלשתינאים ? כיצד זה יפתר ? האם המענה לשאלות לעיל ופתרון בשטח יהיה קל יותר מאשר פתרון שתי מדינות לשני עמים ?**

*** פתרון אזורי : "החלפת שטחים"**

-- השיחות וההכנות הראשונות לאפשרות של שלום בין מצרים וישראל נעשו בעיקר ללא מעורבות המטכ"ל. אך הובהר מראש כי מצרים תקבל חזרה את כל שטח סיני.

בשיחה שהייתה לי עם משה דיין שאלתי האם הציגו גם אפשרויות אחרות ? והוא שאל כמו מה ? אני הצגתי אז האפשרות הבאה : ישראל תזיז את גבולה עם מצרים בין 1-2 ק"מ מזרחה (לא הכרחי בקו אחיד אלא בהתאמה לראייה ביטחונית מקומית), המשמעות היא מסירה של 220-440 קמ"ר למצרים , ובתמורה מצרים תקצה שטח זהה לפלשתינאים ברצועת עזה (בקו החוף ולא פנימה – דרומה). ישראל תשיג בכך כמה יתרונות מהותיים :

**** מתן שטח לפלשתינאים ובתמורה יהיה קיזוז – החלפת שטחים באיו"ש.**

**** מרחב מחייה נוסף ברצועת עזה (הסובלת כבר היום ובעיקר תסבול בעתיד מהעדר שטחים להתפתחות).**

**** הסכם עם מצרים , שיבטא שינויי גבול , תהיה לכך השפעה על כל הסכם עם מדינה ערבית נוספת אתה ייחתם הסכם שלום (כמו סוריה וירדן).**

על הצעתי ענה משה דיין : המצרים הבהירו מראש שתי נקודות –

**** סיני תוחזר בשלמותה , על גבולותיה המוכרים.**

**** אינם רוצים את רצועת עזה .**

לכן אמר , למרות שהצעתי נראית נכונה מבחינת ישראל , מצרים לא תקבל זאת בשום מחיר.

-- על רקע האמור לעיל , פתרון החלפת השטחים יעורר השאלות הבאות :

**** מדוע מצרים תסכים להחלפת השטחים ע"י שינויי גבולות עם ישראל ומסירת שטחים לפלשתינאים כאשר התנגדה לכך , בצורה חד-משמעית בעבר (ובאם בעזה תתקיים "מדינה" בשלטון החמאס , כיצד תגיב מצרים לאפשרות כזו ?)**

**** האם גם ישראל , במצב בו בעזה קיימת "מדינת" חמאס , תסכים לפתרון כזה ? וכיצד ומהיכן ניתן יהיה לתת לפלשתינאים השטחים הנדרשים להחלפה-לקיזוז באיו"ש ?**

**** האומנם נכון שישראל תסכים לשנות את הנספח הצבאי של הסכם השלום עם מצרים כך שיאפשר פריסה חופשית של כוחות מצרים צבאיים בסיני ?**

ומה יקרה , למרות הסבירות הנמוכה , שמצרים תיפול לאסלם הקיצוני ?

לסיכום

תיאור המצב כיום כפי שהוצג נכונה ע"י איילנד , הוא מכאיב , מדאיג ומצער. אבל - הפתרונות של פדרציה ירדנית-פלשתינאית והחלפות השטחים כמוצע בתזכיר , - כתרגיל מחשבתי (אף כי חלקו היסטורי) הוא יפה ואולי גם נכון בחלקו , אך לצערי בנתונים של היום , הוא בלתי אפשרי. יהיו שיאמרו כי בלחץ המעצמות ניתן יהיה להגיע לפתרונות אלה , כולן או חלקן, אך אם כך מדוע אינן יכולות להשפיע ולהגיע בפשטות לשתי מדינות לשני עמים , כבר עתה ?

הרצל שפיר

* * *

ג. הפלשתינאים וישראל - תמונת מצב

(אוגוסט 2006)

מאת : הרצל שפיר

מאז מלחמת 67 עברו כמעט 40 שנה. פלשתינאים שנולדו בשנה זו או היו בני 10, הם כיום אבות וסבים, דור שלישי ורביעי אשר חי תחת הכיבוש הישראלי. הם רוב האוכלוסייה. מה חוו פלשתינאים אלה - עוצר, מעצורים, מחסומים, קשיי עבודה ולימודים. אבדות בנפש, ובעיקר השפלה ופגיעה בכבודם. ישראל אולי לא שאפה למצב זה. המציאות ההדדית גרמה לכך. ההתנגדות לכיבוש הפכה אלימה יותר, מאבנים עברו לנשק, למתאבדים, ולירי קאסמים.

ארגוני טרור ומחתרת, מקומיים, צומחים מתוך האוכלוסייה וניזונים ממנה. היסטורית, תנועות כאלה לא הוכרעו, עד שהאוכלוסייה עצמה, ממנה צמח הטרור, מביאה להפסקת פעילותם (זה איננו קורה באופן פתאומי. זהו תהליך הלוקח זמן). מהן הסיבות העיקריות לטרור :
* הימצאות תחת הכיבוש קרוב ל- 40 שנה ;
* נפגעים רבים. משפחות רבות חוו שכול ונכות; * ההשפעה הדתית – קיצונית;
* העדר תקווה, (עתיד טוב יותר לא נראה).
* חינוך מסית - המשמר את השנאה ואף מלבה אותה.

מאז 67, דבקה האמרה: "שטחים תמורת שלום". ישראל תיתן שטחים תמורת שלום. בהמשך, במיוחד עם הופעת תופעת המתאבדים, הפכה האמרה ל- **"שלום תמורת ביטחון"**. אנחנו ניתן שלום (ונחזיר שטחים?) הם יתנו ביטחון! אמרה זו שגויה מיסודה. הייתה לה השפעה עניינית ופסיכולוגית על גישת הצדדים למצב שנוצר בשטח. מי נדרש לביטחון, ישראל? האם לפלשתינאים הכוח לעמוד מול עוצמת ישראל? מי שולט בשטח ובחיי היומיום בשטחים?
הפכנו בעיה של ביטחון אישי לביטחון לאומי.
הפלשתינאים אמצו אמרה זו ברצון. הם נותנים לישראל ביטחון. ככל שהטרור יתעצם ישראל תזדקק ליותר ביטחון!
גם ישראל עשתה שימוש נאות באמרה זו – כדי להגן צריך לבנות "חומת מגן", ליצור באופן חד-צדדי "ביטחון לישראל".

הניסיונות השונים לקדם השלום, לא צלחו. להיפך העמיקו הקרע, אך העמידו שני הצדדים בידיעה ברורה יותר מה מבקש הצד השני.
בהעדר דו-שיח מדיני ("אין עם מי לדבר"), וקיום החשש כי בעתיד המצב ישתנה לרעת ישראל בגלל נתונים דמוגרפים ומיצירת מדינה דו-לאומית "דמוקרטית", אך לא יהודית, הביא הדבר להצגת פתרון חדש "ההתנתקות החד-צדדית", כאשר "חומת המגן" = "ביטחון לישראל" מהווה כלי הביצוע העיקרי.

הנסיגה / ההתנתקות מעזה, הייתה עקרונית ומעשית – צעד נכון. אין כל סיבה שיישובים יהודיים ימצאו בתוך רצועה צרה ועוינת, הנעדרת רזרבות קרקעיות לאוכלוסייה המקומית. אך בעוד העזיבה הייתה נכונה עקרונית **היא הייתה שגויה מבחינה מדינית. החד-צדדיות, מנעה מישראל כל הישג מדיני, ויצירת מעמד ותנאים להמשך המצב ההדדי ברצועה. הפלשתינאים, העזיבה הוצגה כניצחון.**
למצב זה יש המשך - למרות אזהרות ישראל כי תגיב קשות על ירי קסאמים, הירי נמשך וללא תגובה ממשית. חדירת המחבלים, בעזרת מנהרה לתחום ישראל, הריגת חיילים וחטיפת חייל הביאה לתגובה נמרצת של ישראל בכניסה מחודשת לאזורים שונים ברצועה.
לו מבצע המנהרה היה נגמר אחרת, היו הורגים את החודרים, האם צה"ל היה גם מגיב כפי שהגיב? מותר לי להטיל ספק. והיינו נשארים באותו המצב הקודם, - נמשך ירי הקסאמים ללא מענה נמרץ של צה"ל, כמובטח.
משגה.

ההתנתקות החד-צדדית המתוכננת לביצוע באיו"ש: החשש הדמוגרפי ומדינה דו-לאומית הוא חשש אמתי, אך הוא איננו מידתי. עד שהדברים יתרחשו יחלוף עוד זמן רב, וגם זאת רק בהנחה שישראל תשב בחיבוק ידיים. הטענה הישראלית שמאחר וישראל נסוגה מעזה לגבול הבינלאומי, אסור לפלשתינאים לתקוף את שטח ישראל, היא טענה חלשה. רוב הפלשתינאים רואים בגבולות 67 את הגבול העתידי, לא רק בעזה אלא גם באיו"ש. אך כל עוד גבולות אלה לא נקבעו בהסכמה הדדית, גם הגבול בעזה, איננו מוסכם.

מהפך מדיני חל אצל הפלשתינאים עם עליית החמאס לשלטון, בתהליך דמוקרטי. החמאס נחשב כארגון טרור, ולכן אין אתו מגע עד שיכיר בישראל. **זו טעות**. יש לכבד רצון הפלשתינאיים לבחור בנציגיו, לנו אסור להתערב. **כל ניסיונות העבר להשפיע על מהלכים פנימיים, נכשלו ואף גרמו לנזק יותר מתועלת.**

דרישת ישראל מהחמאס להכיר בישראל חסרה כל משמעות אמיתית. ישראל לא זקוקה להכרת החמאס. ישראל הוכרזה ע"י האו"ם כמדינה ריבונית, החמאס עדיין לא.

כבר נאמר "מה שרואים משם לא רואים מפה"

והדבר נכון גם לממשלת החמאס. מהפכים אישיים ומדיניים חלו בראשי ממשלות ושרים עם הגעתם לשלטון.

הצורך לטפל בצרכי היומיום

הכלכלה, החינוך, העבודה, השירותים השונים לאזרחים; הייצור, הייצוא / הייבוא, - מחייב ממשלת החמאס לשותף פעולה ולתאם צרכיה גם עם ישראל. ניסיון ישראל להתנכל לממשלה זו גורמת לאוכלוסייה דווקא לתמוך בה.

מה עושים ?

* חייבים להפיח תקווה באוכלוסייה הפלשתינאית ששלום וחיים ביחד אפשריים וחיוניים לשני הצדדים.

* הביטוי לכך מחייב: **שת"פ עם ממשלת החמאס ונציגיה**; הקלה בסגרים, במחסומים, בקשיי התנועה;

שחרור אסירים פלשתינאיים (בהחלטה חד-צדדית שלנו, כרצון טוב ולא בלחץ אירועים מבחוץ); "חיסולים

ממוקדים" ופעולות מניעה – רק כלפי אותם אנשים העומדים לבצע בפועל פעילות טרור;

* להנחות צה"ל והשב"כ לקיים קשרים עם גורמים מתונים בקרב השכבות השונות באוכלוסייה הפלשתינאית,

לפתיחת דיאלוג עניני, לקראת שינוי האווירה, הניכור, הכעס וההשפלה. ובהמשך למציאת פתרון מדיני מוסכם;

* הכנת תכנית לעזרה וסיוע כלכלי במשותף עם ארצות אירופה וארה"ב;

* **לפנות התנחלויות ומאחזים, בודדים**, הממוקמים בלב אזורים ערביים מיושבים.

מכאן כל הורדה של התנחלות / יישוב באיו"ש, לא תעשה ללא תאום, קביעת התנאים והמעמד, באופן הדדי עם הפלשתינאים.

* אל מול הקסאמים וכל פעילות טרור לעבר שטחי ישראל מתחייבת תגובה צבאית תקיפה, **מידית**.

